

HENRIK KAUFFMANN VAR EN

GEMEN LANDSFORRÆDER

25. november 2021

Mange danskere ser den danske USA-gesandt Henrik Kauffmann helt fejlagtigt som en sand helt og frihedskæmper under nazisternes besættelse af Danmark. Den opfattelse kan nogle have fået, efter at de har set instruktør Christina Rosendahls film "Vores Mand i Amerika", men den film er fordrejet, så biografgængerens oplevelse bliver helt skæv i forhold til fakta.

For Christina Rosendahl vælger at slutte historien, bortset fra scenen med Kauffmanns og hans hustru Charlottes død på Skodsborg Badesanatorium i juni 1963, ved Danmarks befrielse i maj 1945, hvor Kauffmann bliver hyldet i Danmark for sin indsats under verdenskrigen og senere samme år af kong Christian den Tidende tildes storkorset for sin "dåd".

Havde Christina Rosendahl valgt at lade filmens handling fortsætte bare i et par år efter befrielsen, ville mange kunne se, at Kauffmann var en gemen forbryder, der burde have været straffet med adskillige års fængsel for sit landsforræderi.

Ved et debattmøde i Juridisk Forening i 1996, hvor kronjurister fra toppen af embedsværket, universiteterne og domstolene var samlet, procederede historikeren Bo Lidegaard først for, at Kauffmann var en helt, og derefter for det modsatte. Derefter ville ingen af de forsamlede fortælle, hvad de mente.

Så provokerede ordstyreren Højesterets præsident Niels Pontoppidan, som svarede: "Han skal dømmes for landsforræderi".

Det fik nu det store flertal af kronjurister til at sige, at Kauffmanns valg var de rigtige, og de var enige i, at det fik afgørende positiv betydning for danske sikkerhedsinteresser.

Fhv. udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen skrev i Berlingske Tidende i en anmeldelse af filmen, at der er grund til at mindes Kauffmann som den, der gjorde en forskel. "Han løb en stor personlig risiko, men gjorde sit land store tjenester derved."

Uffe Ellemann-Jensen lader sig lede af det overfladiske billede af Kauffmann, og forsømmer i sin argumentation at inddrage hele hans levnedsløb, som det så tydeligt og fremragende fremgår af Bo Lidegaards fantastiske doktordisputats fra 1996, og af hans opfølgning "Uden Mandat" fra 2020.

Henrik Kauffmann var ansat til at varetage danske interesser over for USA's regering, og den opgave valgte han at varetage sådan, at han blev amerikansk spion mod Danmark og bedrev dobbeltspil ved at føre den danske regering bag lyset, så der gik lang tid, før regeringen i København ved et uheld opdagede, hvad han foretog sig bag dens ryg omkring Grønland.

Det startede den 9. april 1941, hvor han uden om den danske regering, der var under de tyske nazisters tryk, ene mand i Washington DC indgik med amerikanerne en aftale, der nærmest uopsigeligt gav USA råderet over det grønlandske område.

Ved afslutningen af krigen i Europa i 1945 blev det flere regerings politik, at USA nu skulle forlade Grønland, men det ville USA ikke.

At USA ville forblive i Grønland for tid og evighed, fortalte Kauffmann ikke noget om til København. Han valgte at gøre fælles bestræbelse med USA's regering ved i så lang tid som muligt at holde regeringen i

København hen med tom snak. Kauffmann undlod at indberette hjem, at USA ønskede at forblive i Grønland for al fremtid. Tværtimod meldte han hjem, at USA nok skulle rømme deres baser i nord. Han førte en lang række samtaler og holdt møder med topfolk i den amerikanske regering og militær, men fortalte intet herom til København.

Efterhånden som året 1945 gik, og godt inde i 1946, blev gesandten og amerikanerne i stigende grad selv klar over, at de havde et fælles problem.

Eller som Kauffmann selv udtrykte det den 1. oktober 1946 på et hemmeligt hulemøde i State Department (USA's udenrigsministerium): "to treat (it) as two doctors would a sick baby (grønlandsoverenskomsten fra 1941, red.) The problem exists – what can we do about it (IKN, side 408).

Derpå kom Kauffmanns og State Department's fortsatte hulemøder aldrig til at hedde andet i deres jargon end "Off-The-Record Doctors Conferences".

Desværre for Kauffmann blev hans dobbeltspil røbet over for danskerne den 22. oktober 1947 – ironisk nok af USA's udenrigsminister George Marshall, da han på et møde med sin danske kollega, udenrigsminister Gustav Rasmussen, i New York direkte opfordrede Kauffmann til selv at udvikle sin idé fra et møde på Doctors Conference om at indkapsle grønlandsoverenskomsten i et regionalt arrangement, dvs. med Canada og USA.

Det forslag havde Gustav Rasmussen og de danske medrejsende fra Udenrigsministeriet i København intet hørt om før. Man begyndte nu for alvor at forstå i København – ikke bare i Udenrigsministeriet, men også blandt de store partier i Folketinget – at Kauffmann var fortsat efter freden i 1945 med at føre sin egen private udenrigs- og sikkerhedspolitik uden om den danske regering.

Da Marshall i New York kom til at afsløre Kauffmanns dobbeltspil, opstod i lokalet en pinlig stemning, og de danske regeringer begyndte fra da af at lægge Kauffmann delvis på is.

Det førte bl.a. til, at da VK-regeringen i april 1951 skulle forhandle med USA om en ny forsvarsaftale for Grønland til erstatning for 1941-aftalen, insisterede Danmark på, at forhandlingerne skulle foregå i København og uden Kauffmanns deltagelse, hvilket skete.

Mange tror stadig, at da Kauffmann fra dagen for Danmarks besættelse, 9. april 1940, vender den danske regering ryggen, var årsagen, at han var antinazist.

Det er en vildfarelse. Han var hverken antinazist, antifascist eller anti-noget-som-helst.

Når man studerer hans liv og færden i Bo Lidegaards fantastiske bøger fra han i 1913 får ansættelse i udenrigstjenesten, vil man konstatere, at der ikke findes nogen styreform, som er ham hellig. Derimod har han tidligt fokus på, hvordan han skaffer sig penge og formue.

Han elsker ved enhver lejlighed at optræde fin i tøj, være en elegantier. Bo enestående fornemt, med flotte møbler, dyre biler og antikviteter. Have eksklusive hobbies som f.eks. bjergbestigning og skiløb. Og være turist på skatteydernes regning med lange og omfattende rejser til alverdens udsteder, uden at det arbejdsmæssigt var påkrævet. Og når Udenrigsministeriet rykkede for at få kontakt med sin gesandt, var han ikke til at opstøve i ugevis, hvis det ikke var i måneder.

Ofte på rejse kloden rundt, gerne på luksuriøse passagerskibe til Indien, Thailand, Malaysia, Philippinerne, Indonesien, og en eksotisk biltur fra Peking over Gobi-ørkenen og ind i Mongoliet og op mod Sibirien – uden

at være i kontakt med København. Optræder alle steder som indflydelsesrig personlighed og er i stadig kontakt med verdens ledende personer.

Det med pengene begyndte tidligt. Det kom frem ved Landmandsbankens krak i 1922, hvor en bankkommission til undersøgelse af årsagerne hertil i bankens bøger stødte på "Konsortiet af 1. februar 1917".

Det dækkede over et særligt arrangement, som bankens ledelse havde aftalt med dignitarer fra samfundets top. Disse fine folk indsatte et beløb, eller lånte pengene af banken, og banken foretog så spekulationer med disse midler på kundernes vegne. Gav det gevinst, fik dignitarerne udbyttet, men blev det tab, blev dette parkeret på kontoen for Konsortiet af 1. februar 1917, dvs. banken holdt disse klienter skadesløse for alle tab. Derfor var der blevet udbetalt store beløb til disse særlige kunder.

Blandt de fine folk var bl.a. kongens hofmarskal og en række prinser, foruden departementschefer, daværende og tidligere ministre, grever og diplomater, herunder den i 1922 34-årige Henrik Kauffmann.

I 1921 bliver Kauffmann dansk gesandt i Rom, hvor han lejer sig ind i et palads med 12 værelser og fører samtaler med Mussolini, uden at det giver gesandten anledning til moralske anstød i depecher hjem til København.

Men pludselig må Kauffmann i 1923 flytte til gesandtposten i Kina for at få ministeriets gesandtkabale efter Landmandsbankens krak til at gå op, efter at postyret omkring Konsortiet af 1. februar 1917 havde ramt flere af Udenrigsministeriets topfolk.

Forflyttelsen til Østen tvinger Kauffmann til i Rom at afhænde den ellers nyerhvervede Rolls-Royce automobil.

I Kina etablerer han et livslangt venskab og forretningssamarbejde med en ung dansker, Erik Nyholm. Sammen opnår de excellente forbindelser med Kinas nye hersker, Chiang Kai-shek, og hans styre. Bo Lidegaard skriver i sin disputats "I Kongens Navn", at der næppe er tvivl om, at Kauffmann ved afrejsen i 1932 fra Peking for at overtage gesandtposten i Oslo, forlader landet som en betydeligt mere velhavende mand, end da han kom. Han er en gambler og har vundet stort, men også tabt – især da børsmarkedet i Wall Street krakkede i oktober 1929.

Under tiden som gesandt i Oslo får Kauffmann nazismen tæt inde på livet, bl.a. via besøg hos sin familie i Tyskland. Men det får ikke den danske diplomat til at mene noget særligt i sine depecher hjem, der er blottede for ideologisk stillingtagen. Derimod er de pragmatiske og strategisk analyserende.

Februar 1938 tager Kauffmann nordmændene med storm, da han figurerede bredt i de norske aviser, fordi han tog "Oslo Skikrets" skimærke i guld ved inden for en måned, i januar, at have løbet 500 kilometer på ski.

Hjemme i Udenrigsministeriet i København læste de også norske aviser om en "solbrent" og "en rank spenstig skikkelse", men her vandt det intet bifald. Tværtimod regnede administrationskontorets nye chef Nils Svenningsen ud, at Kauffmann i gennemsnit havde løbet 22 kilometer om dagen. Han påtegnede avisudklippet: "Har han haft Ferie i Januar?".

I 1939 forflyttes Kauffmann til Washington DC.

Da han 9. april 1941 via grønlandsoverenskomsten opnår amerikansk anerkendelse som en af København uafhængig dansk gesandt, får han dermed adgang til de ellers af USA spærrede danske statslige betydelige

økonomiske tilgodehavender, adgang til den deponerede danske guldbeholdning i USA og kontrol med de løbende eksportindtægter fra verdens eneste større kryolitmine (til fremstilling af aluminium til flyindustrien) ved Ivigtut i Grønland.

Dermed bliver han i stand til ikke alene at finansiere stadige forsyninger til Grønland under krigen, men også til at holde den alternative danske udenrigstjeneste, der erklærer sig uafhængig af København, i gang.

Det giver samtidig Kauffmann markant udvidede private muligheder for finansielle transaktioner.

Et eksempel på dette ser man juni 1943, da den amerikanske investeringsbank JP Morgan på Kauffmanns vegne søger de amerikanske skattemyndigheders tilladelse til at opkøbe danske statsobligationer, der var i lav kurs, fordi Danmark i januar 1942 på grund af krigen ikke var i stand til at indløse danske statsobligationer for 30 mio. dollars, der forfaldt på dette tidspunkt, og derfor kontraktligt skulle indløses af den danske stat. Danmark så sig kun i stand til fortsat så vidt muligt at betale forfaldne renter.

JP Morgans og Kauffmanns begrundelse for opkøb er, at det vil reducere Danmarks dollargæld og dermed forbedre landets fremtidige gældsforhold.

Men den hopper USA's myndigheder ikke på. Det vil nemlig være unfair over for de amerikanske obligationsejere, der ville miste penge ved en tilladelse. At Danmark udnytter sin egen misligholdelse af lånene til at opkøbe disse obligationer til den lave markedskurs.

Man kan også forestille sig, at Kauffmann sammen med sine medsvorne danske finansfolk ville opkøbe obligationerne til lav kurs og så lade det danske gesandtskab indfri disse papirer til deres pålydende. Derved kunne Kauffmann dele rovet (den store kursforskel) med sine sammensvorne.

De amerikanske myndigheder sagde nej til opkøbet, men det får ikke Kauffmann til at opgive. Han lader sin bankforbindelse JP Morgan søge på ny, men nu med forslag om at begrænse opkøbet til 100.000 dollars. Samtidig henvender han sig til sine fortrolige kontakter i State Department med bemærkning om, hvor meget vægt han lægger på en positiv afgørelse i denne sag.

Minsandten. USA's administration giver sig, og den ønskede tilladelse bevilges 21. februar 1944 (IKN side 269).

Sagen understreger Kauffmanns store interesse for at gøre gode forretninger, og sammen med andre finde frem til betydelige gevinster på private investerings- og spekulationsprojekter.

Efter afsløringen af Kauffmann som amerikansk spion i oktober 1947, lægger København ham på afstand og holder ham uden for afgørende indflydelse på dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Men skiftende regeringer tør ikke straffe eller forflytte ham. Danmark havde efter krigen en svag økonomi med et nedslidt produktionsapparat og lå sikkerhedsmæssigt åben med sit svage militære forsvar.

Dertil kom, at USA nu er verdens stærkeste militærmagt, som det ikke ville være godt at lægge sig ud med, især ikke i en situation med stigende spændinger mellem Sovjetrusland og USA. Danmarks udenrigs- og sikkerhedspolitik kom efter befrielsen ind i en nyorientering, som endte med landets optagelse i det nydannede NATO i 1949 og med USA som garant for kongerigets sikkerhed.

Derfor får Kauffmann helt uhørt lov til at fortsætte som ambassadør i Washington DC til sin pensionering som 70 årig i august 1958.

Da han blev 60 år i 1948, fejrede han det ved at rejse til den schweiziske bjergby Zermatt for at gentage en bedrift fra ungdommen ved at bestige Matterhorn (4478 meter) og klatre ned ad "the Italian Slope". På

toppen af Matterhorn kunne han fejre sin runde fødselsdag – højt hævet over sammenstødene med regeringen og Udenrigsministeriet.

Han sendte kort efter et brev til socialdemokraten Hartvig Frisch, som han kendte fra de glade befrielsesdage i 1945, da de to sammen med frihedskæmperen Erik Husfeldt rejste til FN's stiftende møde i San Francisco. Han skrev til Frisch:

"...efter mit Ophold i København var (jeg) ca. 8 dage i Schweiz. Jeg gennemførte min Plan om at gaa op på Matterhorn i Anledning af min 60 års Dag, hvilket var en måske noget mere anstrengende Maade at fejre Fødselsdag på end ved en stor Middag, men mere efter min Smag." (IKN side 465)

Han skrev ikke noget om, at han under nedstigningen var faldet og kommet alvorligt til skade.

Havde Kauffmann under krigen optrådt som den danske gesandt i London gjorde, ville USA på et tidspunkt besætte Grønland, sådan som det også skete med Island og Færøerne. Så havde Danmark og USA efter krigen fundet frem til en ordning om Grønland, sådan som det også skete i april 1951.

Henrik Kauffmann havde det karaktertræk til fælles med Karen Blixen, at de begge følte sig hjemme i fordums aristokratiske tilværelse, som den udspillede sig i en række vesteuropæiske lande i tiden op til århundredskiftet, og følte sig fremmed i det voksende folkestyre, der for alvor satte ind i årene op til første verdenskrig.

Karen Blixen emigrerede sammen med mange andre vesteuropæiske aristokrater til Østafrika, hvor de forsøgte at etablere fordums tilværelse. Henrik Kauffmann forfulgte sine drømme væk fra Danmark i udenrigstjenesten.

Efter afsløringen af Kauffmanns dobbeltspil i 1947, får Kauffmann mere tid til andre sysler.

Ifølge Lidegaards bog tog han nærmest hver uge op til New York. Det efterlader læseren et indtryk af, at han har noget kørende med nogle kvinder oppe i den store by.

I kølvandet på Bo Lidegaards doktordisputats i 1996 og den offentlige debat herom optog Danmarks Radios USA-korrespondent et TV-interview med en af Kauffmanns to børn i ægteskabet med Charlotte Kauffmann. Her fortalte den ene, at hun og hendes søster ikke rigtigt kendte deres far, for han var der næsten aldrig. "Det var mor, som vi havde et forhold til", sagde hun.

Da Henrik Kauffmann 5. juni 1963 kræftsyg lå døende i enestue med bad på øverste etage på Skodsborg Badesanatorium, skar Charlotte Kauffmann halsen over på ham med en dertil nyindkøbt slagterkniv. Og tog derpå livet af sig selv. Mordene havde hun planlagt længe.

Dobbeltmordet blev den sommer livligt diskuteret i Danmark.

En dansk diplomatfrue sagde til Udenrigsministeriets arkivar Viggo Sjøqvist: "Ja, hun må have elsket ham meget højt – eller hadet ham meget dybt".

Diplomatfruen og Sjøqvist var enige om, at det nok var det sidste, der var tale om.

Henrik Kauffmann fik et eventyrligt liv, men kom af dage uværdigt.

Havde filminstruktør Christina Rosendahl taget tiden efter 1945 med, havde hun fået en langt bedre historie ud af sin film – for hele Kauffmanns liv er vanvittigt. Et langt liv fyldt med fup og fidus, bedrag og forstillelse, pengepugeri og landsforræderi, som han alt sammen slap godt fra, bortset fra til allersidst, hvor han fik en skændig død.

Kilder:

Bo Lidegaards doktordisputats, I Kongens Navn (IKN), Samleren 1996.

Bo Lidegaard, Uden Mandat, Gyldendal 2020.

Telefonsamtale med fhv. arkivar Viggo Sjøqvist i 1996.

Danmarks Radios TV-interview med en af Henrik Kauffmanns døtre, 1996.

Erik Jensen og Kristian Klarskov, artikel i Politiken, 6. september 2020, bl.a. om debat i Juridisk Forum.

Henrik Denta, Politiken, 9. august 2020.

Uffe Ellemann-Jensen, debatindlæg i Berlingske Tidende, 19. august 2020.